

Alguns trets culturals

Per a una visió globalitzada de l'Hospitalet dels anys trenta, ens manca allò que hom ha anomenat "cultura popular", és a dir, el teixit social que configurava les relacions de grup: entitats, centres socials i polítics, grups excursionistes, corals, tertúlies, ateneus, premsa. Avui aquesta dinàmica és quasi inimaginable, pel fet de trobar-nos en una societat amb un ritme diferent i uns condicionaments externs que impliquen un altre tarannà. No es pot mimetitzar la tipologia d'aquest fenomen cultural; ens cal, però, recuperar la memòria col·lectiva, recuperar la identitat popular sense enyorances, amb la imaginació, iniciativa i creativitat que la dinàmica social dels anys trenta ens mostra.

En aquest últim capítol intentarem d'aproximar-nos en aquest conjunt d'expressions culturals. Sincrònicament, veurem la dinàmica cultural a partir de la premsa, les entitats, l'ensenyament, i finalment plantejarem la qüestió que configura el marc en el qual es desenvolupa la cultura a l'Hospitalet: catalanisme i immigració.

Prensa a l'Hospitalet fins al 1939

La proximitat a Barcelona ha estat la dificultat més greu per al manteniment d'una premsa pròpia. Moltes poblacions més petites, per la seva localització geogràfica, han tingut i tenen un bagatge escrit molt superior al de l'Hospitalet. A més, la textura urbana de la ciutat d'aquest segle amb nuclis urbans distanciat i amb dinàmica pròpia ha afegit dificultats per a una premsa ciutadana.

És per això que l'Hospitalet mai no ha tingut una premsa de llarga durada, sinó que en la majoria dels casos ha respost a la voluntat d'uns quants lletraferits o a uns interessos polítics concrets. Si bé la República oferí unes condicions de llibertat i implicà una nova necessitat de comunicació que es plasmà en un esclat de periòdics d'òptiques ben diferents, globalment, es pot dir que fou el temps de les esquerres.

En aquest segle, la primera publicació de què tenim notícia és "La Resenya". L'any 1907 els mestres de les Escoles Catalanes del

Dr. Robert, depenents del Foment Autonomista (Casino del Centre), Anton Busquets i Punset (1876-1934) i Pere Farrés i Costa (1888-1915) fundaren aquest periòdic setmanal d'informació local i literària amb la col·laboració de Mn. Anton Taulet, rector de la parròquia. En sortiren 23 números, i sembla que per l'èxit obtingut ambicionaren aconseguir un periòdic d'àmbit nacional, amb corresponsals fins i tot a l'estranger. La condició de poetes reconeguts dels seus fundadors els portà a crear "La Resenya Literaria" a finals del mateix any 1907. Aquest aspecte literari fou el que més importància tingué; hi col·laboraren, entre altres, Xavier Montsalvatge, Prudenci Bertrana i Frederic Mistral. Molts números són dedicats exclusivament a la recreació literària. L'experiència, però, durà molt poc: només se'n publicaren 7 números i el 1908 desapareixia (*137).

Durant anys l'Hospitalet no tingué premsa pròpia, si bé en els periòdics comarcals o del districte electoral, editats a Sant Feliu de Llobregat, aleshores cap del partit judicial, hi trobem signatures de veïns de l'Hospitalet. Així es pot veure "Lo Llobregat" (1909), transformat el mateix any en "La Veu del Llobregat" i l'any següent en "La Veu Comarcal" vinculat als interessos de la Lliga Regionalista de Catalunya. Més important sembla que fou la participació a "El faro del Llobregat", periòdic quinzenal bilingüe que es publicà del 1914 al 1918 i, per més que s'autodenominés "periódico independiente defensor de todos los pueblos de la comarca", defensava els interessos del Partit Conservador. També col·laboraren a "Pàtria i Treball", periòdic quinzenal il·lustrat, fundat el 1917; fou mensual a partir del 1920 i va desaparèixer l'any següent. Estava vinculat a la política de la Lliga (*138).

Fou a finals del 1925, el 21 de novembre, quan aparegué un nou periòdic de l'Hospitalet, "La Crónica", setmanari. Se'n publicaren cinc números (*139). A la carta de presentació explica el seu objectiu: "Venimos a llenar un vacío que no puede ser cubierto con el mínimo espacio que nos dedican... los grandes rotativos..." No va obtenir cap ressò ciutadà, en plena dictadura, i hagué de tancar. L'administració era al c. Comerç, núm. 7 (Santa Eulàlia). N'era director Víctor Farran, i entre els col·laboradors trobem Ramón Moral i Querol, Joaquim Sala i Pons i Joan Costa i Cots, tots ells funcionaris municipals, vinculats, els anys trenta, a la vida política de la ciutat i a diversos projectes periodístics.

Pel març de 1928 sortia per primer cop "L'Esguard" coincidint

*137 F. Marcé, a "La Voz del Llobregat", l'any 1973 publicà uns articles titulats *Noticia sobre las publicaciones periódicas de Hospitalet* on feia un interessant resum de la premsa. Vegeu els números 23 abril, 4-11-18 i 25 de maig i 1 de juny 1973.

*138 Vegeu J. Torrent-R. Tasis: *Història de la premsa catalana* Vol. II.

*139 Vegeu J. Costa i Cots: *La premsa de Hospitalet de Ll.* a "El Diluvio" 17 de gener de 1936.

amb la nova empena del Centre Catòlic, que havia inaugurat local rambla Just Oliveras, 32-34) l'any 25. Era mensual, portaveu d'Acció Catòlica, literari i de notícies parroquials. Hi col·laboraren assíduament Joan Perramon, Mn. Antoni Taulet i l'escultor Rafael Solanich. Els canvis polítics de finals del 1930 en provocaren la desaparició. En aquesta primera època se'n publicaren 20 números.

A l'agost de 1928 començava un nou periòdic "La Voz de Hospitalet". Si "La Crónica" era bilingüe, "La Voz de Hospitalet" era totalment en castellà i amb un menyspreu absolut pel català, com corresponia al portaveu de La Unión Patriótica i del seu representant en el municipi, Tomás Giménez. Hi actuà com a director l'advocat Antonio Medina Corbalán i la majoria dels articles van signats amb pseudònims. En el primer número expliquen el seu ideari: "honrar a España... admitir todas las opiniones basadas en los cristianos principios..." i destaquen el seu lema "patria, religión y monarquía". La seva desaparició, lògicament, s'escau amb la caiguda del dictador. A partir del número 16, l'administració es trasllada de Barcelona a la carretera de Collblanc, 63. En total se'n publicaren 38 números, l'últim dels quals correspon a l'1 de març de 1930.

El 20 d'abril de 1930, "Llibertat!" suposava un nou plantejament; el logotip portava la figura simbòlica de la matrona trencant les cadenes de l'esclavitud. El fundaren un grup de joves republicans catalanistes: Salvador Gil i Gil, Joaquim Sala i Pons i Lluís Casas i Balletbò. S'autodefinia com a periòdic comarcal d'esquerres republicanes i aparegué quinzenalment fins a la proclamació de la República. Sembla que se'n publicaren 28 números; l'últim és del 20 de juny de 1931. La redacció es traslladà de Barcelona al carrer Rossend Arús, 56.

També els últims dies de la monarquia aparegué "Bandera", dirigit pel poeta Josep Janés i Olivé. Era un periòdic quinzenal; el primer número és del 27 de novembre de 1930. Era bàsicament literari i d'informació local, amb una dedicació especial al barri de Collblanc-la Torrassa, preocupat pel tema religiós i socialment molt moderat. La redacció i administració eren a la carretera de Collblanc, 47. Se'n publicaren 10 números; l'últim correspon al 23 d'abril de 1931, tot just proclamada la República.

"L'Obra" es publicà per primer cop el 23 de juliol de 1931, com a portaveu de l'Esquerra Republicana de Catalunya, que acabava de guanyar les eleccions. Sortia quinzenalment. Inicialment volgué ser "portaveu del Pla de Llobregat"; n'era director Pau Monguió i la redacció i administració eren al carrer Romanins, núm. 65. A partir del tercer número redueixen el seu àmbit a l'Hospitalet, en traslladen la redacció a la carretera de Collblanc, 63, i el transformen en setmanari. Bàsicament era escrit en català i sembla que només se'n publicaren sis números; l'últim seria, doncs, el del 26 de setembre de 1931.

Tot un any es tardà perquè aparegués una nova publicació. El 15 d'octubre de 1932, com a continuador de "Llibertat!" sortia "Forti-

tud''; a la capçalera no deia més que ''periòdic quinzenal'' i, per tant, oferia un ampli ventall de posicions polítiques republicanes i catalanistes. Però a partir del número 16 (20 de juny de 1933) es converteix en portaveu d'Esquerra Republicana de Catalunya. En fou el fundador Salvador Gil i Gil, regidor de l'Ajuntament, i el redactor en cap Joan B. Casajoana. Entre els col·laboradors trobem Joan Rius, Ramon Moral, Ramon Frontera, Rafael Domingo, Francesc Martínez; els tres últims foren alcaldes de la ciutat. La redacció i administració fou successivament a F. Macià, 2, Laureà Miró, 42, i Pi i Margall, 141. L'any 1933 feien un tiratge de 200 exemplars (*140); l'últim número, el 28, correspon al 20 de febrer de 1934.

Hem de dir que en aquests primers periòdics, a cavall entre la monarquia i la república, i especialment a ''L'Obra'' i ''Llibertat!'', hi ha una actitud molt receptiva envers la C.N.T. demanant el dret a les tendències dins el sindicat, posició que variarà en les publicacions posteriors en radicalitzar-se la C.N.T. i que provocarà una reacció quasi intransigent en identificar el moviment anarquista amb la immigració. I entre totes les publicacions d'aquesta posició destaca ''Llibertat!'', que sorgia com a resposta a ''Fortitud''; domesticat per l'E.R.C., es definia com a ''periòdic quinzenal nacionalista'' reivindicant dues personalitats de l'Hospitalet símbol del nacionalisme, Pau Sans i Joaquim Sala (*141); de fet, era portaveu del tot just format Estat Lliure, agrupació nacionalista sense cap vinculació orgànica a cap altre partit. N'era director Joan Rius i Vila i entre els col·laboradors destaquem Josep Canelies, Ramon Suau, Josep Navarro i Lluís Casas. De fora de l'Hospitalet hi col·laborava assíduament Manuel Cruells. El primer número és del 5 d'agost de 1933 i es publicava quinzenalment. Se'n publicaren 28 números i desaparegué a conseqüència dels fets d'octubre. El tiratge era de 500 exemplars.

Pràcticament al mateix temps que es publicà ''Fortitud'' aparegué ''El Poble'', dirigit per Joan Gili Ferran (*142). El primer número és del 8 de desembre de 1932. Setmanari portaveu d'Acció Republicana, sembla que se'n publicaren 20 números; la redacció i administració era a Collblanc, 63, i el tiratge era de 200 exemplars.

*140 Comunicat de l'Ajuntament a la Generalitat sobre la premsa a l'Hospitalet l'any 1933 (Arxiu *Correspondència del secretari* 1933).

*141 Pau Sans i Guitart (1836-1900), enginyer industrial, autor de *La Locomotora en acción* (1868) i *Guia del maquinista* (1889), redactor de ''La Reinaxença'' des del 1886, poeta d'un emotiu catalanisme; vegeu F. Marcé: *Pau Sans i Guitart, Un trist record 1714, poema*, editat pel Museu d'Història de l'Hospitalet, 1983. Joaquim Sala i Pons fou fundador del nacionalisme organitzat a l'Hospitalet el 1928; morí de tisi a Geli-da a l'octubre de 1932. Els seus amics, en fundar Estat Lliure, es consideraven continuadors de la seva tasca.

*142 Joan Gili Ferran era un dels dirigents principals del grup ''azañista'' a Catalunya. Vegeu I. Molas: *El sistema de partidos políticos en Cataluña 1931-1936*. Ed. Península. Barcelona, 1974, pàg. 72.

Pel desembre de 1933 es publicà "La Zarpa", portaveu del Partit Republicà Demòcrata Federal Independent. En fou fundador el seu líder, Lorenzo Escudero Lozano; la redacció i administració era a la plaça dels Màrtirs de Jaca, núm. 3. Era escrit pràcticament en castellà; probablement va ser un òrgan de propaganda de cara a les eleccions municipals del gener de 1934 (*143).

El 30 de novembre de 1934 sortí "L'Espill", periòdic quinzenal. No estant lligat a cap partit polític, és el que més informació local ofereix. En fou el fundador Joan Costa i Cots i en foren directors Francesc Brull i Lluís Casas. Se'n publicaren 36 números, fins al 16 de juny de 1936. La redacció i administració era al carrer Perutxo, 24.

El primer de maig de 1935 reaparegué "Llibertat". Ara començava una nova època, transformat en portaveu d'Esquerra Republicana de Catalunya. Probablement se'n publicaren 28 números, fins al 5 de juliol de 1936. A partir del número 14 (5 de febrer de 1936) pretén ser la veu de l'E.R.C. a tota la comarca del Baix Llobregat. La redacció i administració era a Barcelona.

També durant el "bienni negre" s'inicià la segona època de "L'Esguard". El 15 d'abril de 1935 Gonçal Oliveros sol·licitava autorització a l'Ajuntament, com a president del Centre Catòlic. En fou el director Just Arús. La publicació era mensual i de fet era el grup Femma, de la Federació de Joves Cristians, que se n'encarregava. Mn. Josep Jané n'era el consiliari. A la portada del mes d'abril de 1935, es pregunten: "Per què l'Esguard? ...guanyar al Crist aquells que n'estan apartats". Constantment es comenten articles de "El Matí" i polemitzen amb "Llibertat". Se'n publicaren 15 números fins al juny de 1936.

Aquest mateix any 1935, pel setembre, aparegué "La Antorcha", òrgan de les Joventuts Radicals de l'Hospitalet. Sabem que era mensual i probablement desaparegué amb el resultat de les eleccions del febrer de 1936 (*144).

També tenim notícia que aquells anys a Collblanc es publicà "El Eco", dirigit per E. Cansado Ortega (*145). Mensualment se n'editaren cinc números de l'octubre de 1934 al febrer de 1935; es caracteritzà per la defensa del caràcter hospitalenc del barri. També es publicà el setmanari infantil "El nuevo Tom Mix", del qual era director Ramon

*143 Hem trobat diverses referències a aquest primer número, si bé no n'hem pogut localitzar cap exemplar. R. Tasis i J. Torrent, en *Història de la premsa catalana*, parlen de "La Zuda". No n'hem trobat cap referència i pensem que és un error i que es tracta de "La Zarpa".

*144 N'hem trobat referències a "L'Espill", 16 de setembre de 1935, i a "El Diluvio", 17 de gener de 1936.

*145 Segons referències de Lluís Abarca Medico, autor entre altres escrits de *Apunts històrics de la plaça Espanyola i de la seva font 1900-1930*, publicat per l'Aula de Cultura de Collblanc. Vegeu també del mateix autor *Progrés*, pàg. 4, núm. 24, gener 1985.

Segarra i Cabré; es començà a publicar el primer d'octubre de 1932 i fou de periodicitat setmanal. Era imprès al carrer Llobregat, 146 (Paulino Lavagna). Se'n publicaren 90 números, fins a l'agost de 1934 (*146).

Iniciada la guerra civil, la correlació de forces polítiques varià, de manera que el P.S.U.C. ocupà part de l'espai que fins aleshores tenia l'E.R.C. Així, pel desembre de 1936 es començà a publicar "Amunt", òrgan local del P.S.U.C. N'era secretari polític Alfons López, responsable d'organització Ramon Suau, i de propaganda Gaietà Ripoll, que actuà com a director. Probablement se'n publicaren set números, fins al juny de 1937 (*147). La redacció i administració estava situada a la rambla F. Ascaso, 2.

També pel desembre de 1936, el dia 24, sortí "Ideas", portaveu del moviment llibertari de la comarca del Baix Llobregat. L'objectiu de "Ideas" era "lluitar contra la degeneració revolucionària". Tingueren problemes des del primer moment, tant amb la Generalitat com amb Largo Caballero i amb el Comitè Nacional de la C.N.T. El mateix Mariano R. Vázquez n'exigí la desaparició, ja que consideraven que els seus reportatges sobre els contrarevolucionaris minaven la moral dels combatents (*148). A partir del tercer número tingueren dificultats, fins i tot per a l'obtenció del paper. Es publicà setmanalment almenys fins al setembre de 1937: La redacció i administració era a la rambla Francisco Ascaso, 21. De fet, qui dirigia la revista era l'equip de l'escola Racionalista de la Torrassa, si bé el consell de redacció estava format per Llibert Callejas, Floreal Ocaña, E.G. Fontaura, Josep Xena, Ginés Alonso i Josep Abella. Constantment hi ha col·laboracions de Josep Peirats, Serverino Campos i Antoni Marcet.

Butlletins i revistes d'entitats

Al marge del "Butlletí del Patronat General de Beneficència", que aparegué trimestralment l'any 1922 i el 1923, i del "Butlletí de la Cambra Oficial de la Propietat", 1928, núm. 1, segon trimestre, amb motiu de la inauguració del nou local al carrer Progrés, 87, i probablement no se'n publicà cap altre. Destaquem "Saltadiç", butlletí mensual. El grup excursionista Saltadiç es fundà l'any 1918 i editaren el seu butlletí a partir del 1927 i fins al 1933, en total 50 números; a més de les informacions sobre el grup excursionista donava notícies locals i de les entitats.

Del 1932 al 1934 es publicà el "Butlletí de la delegació de Pales-tra", constituïda a l'Hospitalet a l'octubre de 1930. El primer "Noti-

*146 Si bé n'hem trobat diverses referències a l'Arxiu Municipal d'Història de l'Hospitalet, no n'hem pogut consultar cap exemplar.

*147 A l'Arxiu Municipal hi ha el número 6, any 2, abril 1937. En ser mobilitzat al front Gaietà Ripoll, director, sembla que "Amunt" deixà de publicar-se.

*148 Testimoni de Severino Campos, enregistrament novembre 1982.

ciari" aparegué pel febrer de 1932 "a fi que tots els socis... puguin tenir una detallada visió de la tasca cultural i patriòtica d'aquesta delegació..." s'encarregava de la redacció Josep Bordas i es publicà fins a l'octubre de 1934.

També a l'Hospitalet es publicava "El Defensor Petrolífero", portaveu del Sindicat Regional de Treballadors de la Campsa a Catalunya. La redacció i administració estava situada a la rambla Just Oliveras, 79. Començà a publicar-se l'any 1933, amb una regularitat quasi mensual; es publicà almenys fins al juny de 1936.

Finalment, l'Ateneu de Cultura Popular, des del 1934, per a tots els socis feia "fulls d'informació d'activitats" i a partir del juliol de 1936 publicà el "Butlletí de l'Ateneu", que pretenia ser mensual. A causa dels fets de juliol de 1936, el segon número no pogué sortir fins a l'octubre, i el tercer i darrer és del gener de 1937. Entre altres, hi col·laboraven J. Monistrol, Carles Enric i Joan Rius i Vila.

Associacionisme i ensenyament

L'associacionisme

A més de l'activitat cultural, conferències, cursets, discussió política, etc., que es desenrotllava en els locals dels partits polítics, Casal d'Esquerra Republicana (Rossend Arús, 46), Ateneu Republicà d'Esquerra (Prat de la Riba, 142), Centre Unió d'Esquerra Republicana (Muns, 8 i Anselm Clavé, 33) i Centre Esquerra Republicana (Progrés, 56), Partit Català d'Acció Republicana (Republicans, 20, carretera del Mig, 6, i carretera de Collblanc, 96), Centre Radical (Fermín Galán, 2, Pi i Margall, 114, Mas 3, i Mas, 58) Ateneu Instructiu d'Acció Federal (Garcia Hernández, 106), Ateneu Instructiu Republicà Federal (Hollandia, 42), Centre Demòcrata Federal (plaça Màrtirs de Jaca, 3), Centre Republicà Demòcrata Federal (Progrés, 105), Centre Federal (Cotonat, 21), etc. La textura de la ciutat es manifestava en un conjunt d'entitats culturals i esportives que ens mostren el batec d'aquells moments.

Potser la institució més arrelada a l'Hospitalet és la Coral Claveïana. Del 1851 és El Llobregat, coral que el 1860 comptava ja amb 150 cantaires (*149), i del 1882 és La Campestre.

L'any 1910 a Hostafrancs, en el domicili particular de Bartomeu Guardiola, c. Torre Damians, 9, es fundà la Societat Coral l'Univers. Del 1911 al 1923 en fou director Carles Ferrer Clavé, nét de Josep A. Clavé. L'any 1926 traslladen el centre social a la plaça Espanyola, 8-9. L'any 1929 ja tenien 150 socis i, a més de la Coral, L'Univers en-

(*149) E. Vilagrà: *Una ciudad en marcha*. Hospitalet de Ll. 1961. L'estatge social de El Llobregat fou durant molt de temps L'Harmonia que igual que el Casino (1874), acollí moltes activitats culturals.

globava el Centre d'Esports Torrassencs, el Club Ciclista de Collblanc, el Club Columbòfil, el Centre Excursionista, l'Univers Escacs Club, l'Escola per a infants i la Societat de Socors Mutus Obrers. En proclamar-se la República n'era president Antoni Forés Folch; més tard en fou Jordi Moltó Peydró i a partir del maig de 1935 Antoni Sanfeliu Ollé, que després de la guerra civil, els anys cinquanta, reorganitzà l'entitat.

L'any 1927, també a la Torrassa es constituí la coral Els Tranquils de la Torrassa. Després de la guerra reapareixeran, l'any 1947, amb el nom Els Antics de la Torrassa; de sempre fou dirigit per Esteve Carbó Tobella.

Dos anys més tard, 1929, i a partir d'un grup esportiu, El Xut, es fundà L'Aurora de Collblanc, promoguda per Joan Permanyer.

A Santa Eulàlia, el mateix any 1929, un grup del Frontó formà la coral Els Pilotaires; en foren fundadors, entre altres, Miquel Bernat, Jaume Latorre i Jaume Pitarch.

El 1930 es fundà la coral El Pensament, que tenia el local social a Prat de la Riba, 143; la primera junta era formada per Jaume Agustí, Vicenç Fort i Lluís Sala.

A la Unió Hortènsia (1904), al cafè-bar de Rafael Carbó (Pi i Margall, 114) —on es realitzaven totes les activitats pròpies d'un casino—, a finals de segle es fundà la coral La Carabassa i l'any 1923 el Quartet Eularienc. Rafael Carbó fou sempre l'animador d'aquestes activitats musicals i era alhora president del Partit Radical del districte.

Al barri de Centre hi havia la coral Joventut, fundada l'any 1934. El local social es trobava a la rambla Just Oliveras, 63, i el primer president de l'entitat fou Antoni Tadeo; a partir de 1935 en fou president Francesc Arnal.

A part de les actuacions que realitzaven a les seves entitats, les corals tenien una especial importància a les festes majors que organitzaven les mateixes entitats del barri. Així, a Centre l'organitzaven el Casino o L'Harmonia, a mitjan agost; a Santa Eulàlia, la Unió Hortènsia i el Foment Eulalienc, a finals d'abril, i a la Torrassa L'Univers a finals de juny. Convergien totes elles per Pasqua, a les caramelles; així, per exemple, L'Aurora de Collblanc, l'any 1934, interpretà *L'emigrant*, *Salut pastors*, *Llevantina*, *Les Flor de maig* i *El Cant del poble*, però les caramelles eren també ocasió perquè tots els grups de joves amb ganes de fer xerinx hi participessin. Així, durant la República, a més de les corals que ja hem citat, hi participaven: La Sirena (Martí Julià, 93), Els Carotes (Joventut, 3), La papillona (Aprestadora, 34), Els Tronats (casino del Centre), Els Tranquils (grup de l'Hospitalet Centre animat per Carles Enrich), Els Eixerits (del Centre Catòlic), a més d'algunes organitzacions polítiques que formaven també la seva colla, com els Cantors de la Unió Republicana d'Esquerra Collblanc-la Torrassa.

Les caramelles eren de caràcter amorós o local, però sempre en

un to irònic i satíric; com a mostra en reproduïm alguna de les que es cantaven a principis de segle (*150):

És tant lo que s'ocupa
el nostre Ajuntament
del benestar del poble
i el seu embelliment
que els arbres de la Rambla,
que ja feien gotxet,
tan jovenets, els deixà
morir a tots de fred.

I en canvi, si de les plantes
no sap ser ben cuidadós,
una vacant d'oficines
sap repartir-la entre dos.

L'activitat cultural s'expressà també en el teatre, i durant la República trobem grups escènics a quasi totes les entitats, el Casino, el Centre Catòlic, el Foment Eulalienc, el Respeto Mutuo, l'Univers i els Ateneus Llibertaris, Pau i Amor a Santa Eulàlia, i Racionalista a la Torrassa. Així mateix es fundaren societats teatrals com La Pansa (carrer Progrés, 38), inaugurada el primer de maig de 1935 representant *La puntaire* de J. Bonavia, *A la sombra de la luna* de R. Puerta i *Mare eterna* d'Ignasi Iglésias. També commemorant la proclamació de la República, el 14 d'abril de 1934 s'inaugurava el music-hall Sala Chevalier a la carretera de Collblanc, 3.

Entre els esports, el que ja, de bell antuvi, més èxit tingué fou el futbol, representat des del 1909 per l'Sporting Club Hospitalenc. El camp de futbol era situat a la carretera de Collblanc. El Club Sportiu Torrassenc fou fundat l'any 1917; inicialment, el camp se situava al carrer Llançà, però per la seva urbanització es traslladaren, també, a la carretera de Collblanc. Durant la República, a més, hi havia la Unió Atlètic Club Collblanc, amb domicili social a la carretera de Collblanc, 48; el F.C. Marina, amb seu social a la Unió Hortènsia, i l'Athlètic Club Eularienc amb seu al Foment Autonomista de Santa Eulàlia. Pel maig de 1935 es fusionaren formant la Unió Sportiva Eulalienca. Hi havia també la Unió Sportiva de l'Hospitalet (local social a la rambla Just Oliveras, 11) amb un camp de futbol al camí de la Fonteta; aquesta entitat comptava a més amb el Boxing-club, creat el 1925, i el Bàsquet-júnior, fundat el 1932. Del Boxing-club, en sortí el campió de Catalunya en pes mosca Fidel Ortega, i l'any 1935 la mateixa Unió Sportiva de l'Hospitalet fundà el R.C. Hospitalet de Rugby; també el mateix any 1935 a la Sala Chevalier es creà el Boxing Club Torrassenc.

(*150) Reproduït de la "Circular del Casino Nacional", núm. 5, març 1948.

L'excursionisme a l'Hospitalet era representat pel grup Saltadiç, fundat l'any 1918, que unia l'activitat muntanyenca amb el descobriment geogràfic de Catalunya. Durant la República, a més, hi havia el grup Fermesa, del Centre Catòlic; Progrés, de Collblanc-la Torrassa, i Terra Baixa, de Santa Eulàlia. Aquestes entitats excursionistes són les que organitzaren les primeres curses a peu per la ciutat. Cal dir també que la majoria d'entitats culturals com L'Univers o els Ateneus organitzaven excursions familiars.

També el ciclisme tingué una gran afecció; així l'any 1931, en un homenatge dels atletes catalans als màrtirs de Jaca, hi participaren els ciclistes Tudela i Sancho, que obtingueren renom especialment a les Voltes a Catalunya. L'any 1933 es fundà el Club Ciclista de l'Hospitalet. Igualment, el billar tingué una certa expansió; l'any 1931 es fundà el Billar Club Hospitalet a Rossend Arús, 49, d'on sortí el campió amateur d'Espanya de l'any 1933, Felip Plans. L'any 31, al Foment Eulalienc es creà també un Billar-Club.

Finalment, a Collblanc-la Torrassa existien altres entitats com les penyes columbòfiles, entre les quals assenyalem la de L'Univers, Aucellaires L'Harmonia, Abril i la Societat Buchaires de Collblanc. També amb una certa incidència hi havia la Penya Taurina Granero II (c. Pujós, 83), el Club de Guitarra Niño de la Huerta (c. Romanins, 40) i la Peña Andaluza Vallejito (c. Progrés, 105).

En parlar del teixit social hem de destacar altres entitats de caràcter "benèfic" i de to absolutament paternalista com la Creu Roja Local, presidida per la vídua de Farnés, Eugènia Casanovas (*151), l'associació Conferències Sant Vicenç de Paül, presidida per Pilar d'Espanya i de Digoine (*152). D'iguals característiques era El Rober de Collblanc. Deixem de banda les organitzacions patronals que hi havia a la ciutat, com l'Associació de Patrons Cultivadors, l'Associació de Vaquers, la Cambra Oficial de la Propietat, etc.

Per l'especial incidència que tingueren, volem parlar d'algunes entitats que durant el període republicà desplegarren una tasca cultural important a la ciutat.

Cooperativa Popular de Consumidors El Respeto Mutuo

La cooperativa El Respeto Mutuo fou fundada l'any 1910 al carrer Santa Eulàlia, 35. L'any 1914 inauguraven un esbarjós local social al carrer Buenos Aires, 27-29. El Respeto Mutuo, com tot el moviment cooperatiu, es caracteritzà per la doble finalitat: organització comercial i funció social. Així, en els estatuts de 1935 són ben clares aquestes funcions (*153):

*151 La seva finca de l'Hospitalet és el que avui s'anomena Parc de la Marquesa.

*152 Propietaris de Casa España, actual Museu d'Història de la Ciutat.

*153 Aquests estatuts estan redactats íntegrament en català i la societat s'anome-

“Subministrar als seus components tota mena d'articles necessaris per a la vida, en les millors condicions de preu, pes, mesura i qualitat” (article 3r., apartat b).

“El foment i la institució de quantes seccions de cultura, mutualitat i socors siguin necessàries per al millorament moral i material de la vida dels seus associats” (article 3r., apartat c).

Lògicament, la cooperativa neix com un moviment d'autodefensa dels treballadors, exactament igual que altres formes d'organització obreres paral·leles de tipus sindical o polític (*154); evidentment, la fundació del Respeto Mutuo coincideix amb el procés industrialitzador a Santa Eulàlia. Els anys vint es formalitzaren convenis amb menestrals del barri i s'establiren connexions amb altres cooperatives de Barcelona, però fou en arribar el període republicà amb la Federació de Cooperatives de Catalunya, la Cooperativa Central de Compres i la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu quan El Respeto Mutuo tingué grans possibilitats d'acció econòmica i social. En acabar la guerra quedà reduïda solament a l'organització econòmica com a “Servicio Sindical dependiente de la C.N.S.” (*155).

A l'assemblea fundacional, el 18 de setembre de 1910, hi participaren 33 socis. La renovació de la junta es feia semestralment. En fou el president Salvador Aymerich. L'any 1914 formava part de la junta Josep Frontera. L'any 1929, Ramon Frontera i Bosch, com a delegat de la Cooperativa, formava part de la junta de la mútua Quinta de Salud la Alianza. Durant la República se succeïren en la presidència Antoni Rubis, Prudenci Sitjà, Esteve Campreciós i Vicenç Ferrer.

La cooperativa oferia els seus locals per a reunions de treballadors i desplegà tasques culturals com li corresponia per definició; així, a partir del 1923, tindran coral, i l'any 1927 formaran el seu grup teatral; cada dissabte i diumenge organitzaven balls; el seu cafè reunia totes les característiques d'un Casino.

En començar la guerra civil, la cooperativa continuà realitzant les mateixes funcions i fins i tot arribà a crear sucursals en altres punts de l'Hospitalet, però pel desembre de 1936 es convertí en la causa de la crisi municipal més greu de tot el període revolucionari. La cooperativa el 25 de desembre fou comissada per la C.N.T., que en requisà tots els queviures, considerant que el procés de col·lectivització implicava la desaparició d'organitzacions econòmiques de les quals no es beneficiava tot el poble (*156). Aquest fou el motiu del trencament entre el P.S.U.C. i l'E.R.C. d'una banda, i la C.N.T. de l'altra, en un

na “Respecte Mutu”; com que tota la resta de documentació, especialment els llibres d'actes, parlen de “El Respeto Mutuo”, hem respectat la grafia en castellà.

*154 Vegeu A. Perez Baró: *Cooperació i cooperativisme*. Barcelona, 1966.

*155 Arxiu *Correspondència del secretari* 11 d'octubre de 1939).

*156 En alguns documents es parla també de l'assalt a la cooperativa L'avenç, que no hem pogut localitzar.

moment en què el problema dels queviures començava a ser greu. S'ha dit que aquests fets són el pròleg d'allò que poc després viurà tot Catalunya i que s'ha anomenat "els fets de maig" (*157). A L'Hospitalet aquests fets de desembre inicialment implicaren la dimissió d'E.R.C. i P.S.U.C. de tots els càrrecs municipals; fou gestionat l'Ajuntament en exclusivitat per la C.N.T. sota la presidència de Josep Xena. La crisi no fou resolta fins el 9 de febrer de 1937, quan Martínez Alves es reincorporà a l'alcaldia juntament amb els regidors d'E.R.C. i P.S.U.C.

L'Ateneu de Cultura Popular

La inauguració del primer estatge, al carrer Barcelona cantonada F. Macià, fou el 27 de novembre de 1932. L'Ateneu naixia amb una vocació clara: ésser centre cultural del catalanisme d'esquerres i promoure la creació de l'Escola del Treball de l'Hospitalet.

El Casino havia estat l'escola política dels joves republicans de l'Hospitalet de sempre, però definit com a Centre Autonomista i controlat sempre pels homes de la Lliga. El 22 de gener de 1932 es limità a incloure la paraula "República" en la seva definició d'acord amb la nova situació política. El trencament entre els prohoms que dirigien El Centro i els joves catalanistes republicans es produí de forma definitiva pel febrer de 1932 (vegeu document *Als socis del Centre Autonomista República*, annex 14). En aquest manifest denunciaven l'actitud dictatorial de la junta, el servilisme als interessos de la Lliga i en concret la negativa a posar un retrat de Pi i Margall i F. Macià. Una part dels signants formaren Estat Lliure (octubre 1932) i altres fundaren l'Ateneu. L'Ateneu, doncs, naixia amb un evident caràcter republicà d'esquerra.

Aquest primer element definitori de l'Ateneu havia d'incloure el seu caràcter catalanista molt més enllà del que significava Palestra (*158), que, com a moviment catalanista d'educació patriòtica i orientat vers la joventut, no exigia el credo "d'esquerres" que definia el grup de l'Ateneu.

Finalment, la vocació d'escola del treball és present en tots els actes de l'Ateneu durant aquest període. La necessitat d'una escola d'arts i oficis, donada la distància a Barcelona, i la manca absoluta de

*157 Vegeu, per exemple Ucelay da Cal, ob. cit., pàgs. 102-130. J.M. Bricall: *Política econòmica de la Generalitat 1936-39*, eds. 62, Barcelona 1979, pàg. 49, vol. II. R. Fraser: *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros*, ed. Crítica 1979, vol. II, pàgs. 102-130.

*158 Palestra tingué delegació a l'Hospitalet a partir del 20 de novembre de 1930, en el c. Jardínets. En foren presidents el Dr. Isern i l'escultor R. Solanich. Palestra organitzà la primera diada del llibre l'any 32, acollí el grup Saltadiç, expulsat del Casino, promogué l'excursionisme i el coneixement de Catalunya, feia cursets de català, esperanto i història de Catalunya. Impulsà el Comitè Pro-catalanització, el foment de la sardana i la biblioteca popular.

qualsevol ensenyament mitjà a la ciutat, provocà com a objectiu primer de l'Ateneu arribar a ser "escola d'aprenents" (*159). N'és l'antecedent l'Ateneu Polytechnicum del 1924, fundat pels professors expulsats de l'Escola del Treball de Barcelona com a conseqüència de la primera dictadura, Josep Senat, Estanislau Ruiz Ponseti i molt especialment Rafael Campalans (*160), que fou mestre d'alguns dels que després fundaren l'Ateneu i que estaven vinculats a l'Ateneu Polytechnicum (*161).

A l'acte d'inauguració del nou estatge de l'Ateneu (*162), Rafael Campalans pronuncià una conferència, i, amb motiu de la seva mort, J. Sola i J. Audí a "Fortitud" (15 de setembre de 1933) recorden el paper clau d'aquest "amic dels obrers" per a la nova Escola del Treball. La guerra civil impossibilità la realització d'aquesta voluntat.

Entre les activitats de l'Ateneu destaquem: les Diades del Llibre, les excursions tant d'alta muntanya com familiars, les activitats gimnàstiques i esportives, —durant la guerra civil arribaren a fer-se una piscina pública al pati de l'Ateneu— i les classes per a joves, de comptabilitat, mecanografia, dibuix artístic i industrial, aritmètica, física, biologia, francès, català i esperanto. Dependent del CENU, durant la guerra l'Ateneu fou escola per a infants (*163). Finalment, amb aquest caràcter catalanista d'esquerres, cal destacar la quantitat de conferències que es donaren des d'àmbits ideològics diferents; així, entre altres, hi participà Tomàs i Piera, diputat d'Esquerra Republicana, Jaume Miravittles, aleshores d'Esquerra Comunista, Manuel Cruells, de Nosaltres Sols; El Dr. Martí Ibáñez, anarquista, i Josep Xena, director de l'escola Ferrer i Guàrdia de l'Hospitalet (*163 bis).

*159 Vegeu, a "Llibertat", 5 de gener de 1931, 20 de febrer de 1931 i 20 de març de 1931, articles signats per Jordi Rocafort.

*160 Curiosament, l'Ajuntament actual de l'Hospitalet "ha socialitzat" un antic propietari de terrenys. L'antic carrer Joan Campalans, que durant la República s'anomenà "Salvador Seguí" i durant el franquisme "Onésimo Redondo", actualment porta el nom de Rafael Campalans.

*161 El nucli inicial de l'Ateneu el formaven Daniel Audí, Carles Enric, Jaume Audí com a membre de l'Ateneu Polytechnicum i Blai Guillem de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. Lluís Casas Balletbò en redactà els estatuts assessorat per aquest grup (testimoni de Jaume Audí, enregistrament 30 de novembre de 1983).

*162 Ja en el primer aniversari de l'Ateneu hi assistí el director de l'Escola del Treball de Barcelona, Ramon Casanovas i Degollada, i tots els parlaments insistiren en la necessitat de crear aquesta escola de l'Hospitalet (vegeu "La Publicitat" 3 de desembre de 1933). El nou estatge fou inaugurat el 2 de setembre de 1934, en el seu local actual però ocupant molta més extensió. La inauguració coincidia amb el segon aniversari i l'homenatge a Josep Janés i Olivé, guanyador de la Flor Natural en els Jocs Florals de Barcelona d'aquell mateix any.

*163 Carme Güell i Batet regentà l'Escola Unitària de l'Ateneu fins al gener de 1939. Abans havia estat mestra de l'Escola de l'Univers, dirigida per Carme Carol (enregistrament octubre 1983).

*163 bis Més informació sobre aquesta entitat, vegeu a "Xiprepret" núm. 44 i 45. 1983.

Ateneus llibertaris

Ja hem vist la importància de la C.N.T. (*164) durant el període republicà. Dins el moviment llibertari, la tasca cultural, des dels ateneus i les escoles, era un front bàsic.

A l'Hospitalet, dos foren els ateneus llibertaris: el de la Torrassa i el de Santa Eulàlia.

L'Ateneu Cultural Racionalista de la Torrassa fou inaugurat el 12 d'abril de 1931, si bé a finals del 1930 ja funcionava (*165). Alguns dels seus fundadors foren: Josep Peirats, Antoni Vives, Josep Conejero, Amadeu Colom, Amador Franco, i els germans Nebot, Alba i Ibernon. L'Ateneu actuava com un veritable focus de cultura popular i alternativa; en aquest nucli el concepte de racionalisme privava sobre el de llibertari i l'esforç per la racionalitat i el científicisme fou realment important. Molts dels dirigents eren naturistes, vegetarians i esperantistes.

El primer local es trobava al carrer Llançà, 20. Pel juny de 1932 passà a Llançà, 90, i a partir del maig de 1933 a Pujós, 103-105. Les activitats bàsiques, a més de la biblioteca i les excursions, eren les conferències i els debats sobre temes culturals o ideològics, especialment art, cinema, sindicalisme, sexualitat i ensenyament (*166). Pel setembre de 1935 crearen la secció "Amigos del arte escénico" amb escenificacions que portaven títols com *Deixa'm (sic) la dona*, *Pepet* (15 de març de 1936) o *Morena clara* (30 de maig de 1936).

De característiques semblants era l'Ateneu Pro-Cultura Pau i Amor de Santa Eulàlia, fundat pel desembre de 1931, primer a Pi i Margall, 54, i a partir del febrer de 1933 a Àngel Guimerà, 12. Pràcticament cada dissabte hi havia "xerrades". Hi participaren activament Enric Playan, els germans Soto, Pere Blanch, Lorenzo Vera, Joan Manchón, Fabià Moro i Antonio Villar.

En aquesta mateixa perspectiva de revolució cultural alternativa hem de situar les activitats portades a terme a l'Hospitalet Centre, on es trobaven el local de la C.N.T. i l'Escola Moderna Ferrer i Guàrdia (Francesc Macià, 11). Així l'any 1936 es fundava l'Ateneu d'Estudis Socials al passatge Milans, 2, veritable escola de revolucionaris. Sem-

*164 Segons G. LEVAL: *Colectividades libertarias en España*. ed. Aguilera. Madrid 1977. A l'Hospitalet, pel juliol de 1936, hi havia 8000 afiliats a la C.N.T., enfront dels 1.000 de la U.G.T., pàg. 361.

*165 Els papers per a la legalització governativa foren portats per Vicenç Nebot i Josep Peirats a finals del 1930, segons testimoni de Vicenç Nebot (enregistrament març de 1983).

*166 Com a mostra transcrivim els títols de les conferències anunciades al març-abril de 1933: (4 de març) Alsina Navarrete: *Arte y sistema social*. (8 de març) Domingo Canela: *Pre i post revolució*. (31 de març) Pedro Campón: *Història*. (8 d'abril) Mateo Santos: *El cine como arma de clases*. (22 d'abril) Francisco Navarro: *La sociedad frente al problema sexual*.

bla que qui més participació hi tingué fou Josep Xena, que participà també en l'Organització Sanitària de l'Hospitalet, que tenia com a finalitat la planificació familiar; hi participaren els metges M. Santamaria, Garrido, Serrano i Martí Ibáñez.

L'Ensenyament

Hem remarcat, sovint, l'esforç d'escolarització que feren els dos ajuntaments republicans, i considerem que aquesta en fou la tasca més important. Cal tenir present que fou impulsat institucionalment per Ventura Gassol des de la Conselleria de Cultura de la Generalitat. Pel juliol de 1931 es feia la 1ª Escola d'Estiu i l'any següent es creava l'Escola Normal per a la formació de mestres. Cal tenir present també el paper que hi tingué l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Però el problema era tan greu que, fins i tot amb la col·laboració d'entitats religioses, culturals i polítiques, restà sense resoldre. Fou durant la guerra civil, amb la inclusió de totes les escoles a una planificació comuna i la incorporació, com a mestres, de molts homes i dones sense títol, però amb la il·lusió de fer una tasca revolucionària, quan el problema escolar entrà en vies de solució. L'Escola Nova Unificada tingué a l'Hospitalet una de les expressions més interessants malgrat les contradiccions i els models enfrontats.

Breument, ens limitarem a caracteritzar algunes de les escoles i dels seus mestres a l'Hospitalet.

En primer lloc, les Escoles Catalanes del Dr. Robert, fundades l'any 1906 dins el moviment de renovació pedagògica i catalanista promogut per Joan Bardina. En parlar de la premsa, ja hem anomenat els seus primers mestres, Anton Busquets i Punset, i Pere Farrés i Costa. Durant la primera dictadura, el mestre Jaume Pujol i Trabal es distingí per la seva activitat catalanista. Diversos testimonis ens han comentat les dificultats que passaven quan venia una inspecció i havien de "representar" que feien l'ensenyament en castellà. Durant la República, Jaume Pujol i Trabal tingué un paper destacat a Palestra. A més de l'escola diürna per a infants, al vespre es feien classes per a joves de francès, mecanografia, tenidoria de llibres, solfeig, etc. (*167).

De les mateixes dates són les Escoles Parroquials (1904). L'any 1926 es traslladaren a la planta baixa del nou local de la rambla Just Oliveras, 30-32, el Centre Catòlic. Durant la República, en foren mestres el Sr. Cortès, Carlota Parera i Francesc Batallé. Cal dir que durant aquests anys tingueren una gran activitat, des de les exposicions dels treballs escolars —pràcticament totes les escoles actives en feien—, fins a representacions teatrals o la revista escolar "L'Estel" de 1935.

*167 Vegeu "La Crónica", 18 de desembre de 1925.

Entre els mestres de les escoles nacionals —anomenades així des del 1912— destaquem Miquel Romeu Madorell, mestre de l'Hospitalet del 1880 fins a la seva mort, el 1923. L'any 1919, per la seva dedicació escolar, fou nomenat fill predilecte de la ciutat i fundà aleshores l'escola Sr. Romeu, que durant la República fou regentada pels seus fills. Molts testimonis ens han parlat dels seus criteris pedagògics i de les reflexions que feia per mitjà dels contes curts, així com del seu antibel·licisme i republicanisme.

També tingué una gran incidència el mestre de l'escola del carrer Fortuny, 5 (*168). Josep Coma i Serra, mestre i metge, estigué sempre preocupat per la renovació pedagògica, participà en les Escoles d'Estiu, i en els arxius municipals hem trobat molts documents sobre les condicions higièniques, el nombre d'alumnes per aula, la salut dels nens, l'escola i l'entorn, etc. Fins i tot "La Vanguardia", l'any 1935, dedicà dos reportatges a l'escola en què expliquen una visita al Liceo Políglota d'Esplugues, la convivència entre els alumnes, les pràctiques agrícoles i botàniques i la introducció dels escacs a la vida escolar.

Les dues Escoles Racionalistes a l'Hospitalet.

La repressió contra les Escoles Racionalistes després de l'afusellament de Ferrer i Guàrdia (1909) fa que fins a la República la seva importància sigui més ideològica que pràctica; malgrat tot, en subsistiren algunes i tingueren una importància cabdal en el moviment de renovació pedagògica dels anys de la República. De fet, entre el 1917 i el 1931 sabem l'existència almenys de quatre escoles racionalistes vinculades a l'Escola Moderna (*169), l'escola Llum al carrer Alcolea, 80 (Sants), regentada per Joan Roigé i la seva deixeble Germina Roura; l'escola Natura, dirigida per Puig i Elias; l'Escola Racionalista de Palamós, on treballaven Antònia Maymon i Miquel Campuzcano; les de Mataró, on treballà Germinal Esgleas, i la d'Alaior (Menorca), regentada per Josep Alberola.

Amb la proclamació de la República, el moviment llibertari i la C.N.T., a més del moviment reivindicatiu de caràcter econòmic i moral, impulsà una sèrie d'activitats encaminades a obrir centres cultu-

*168 L'escola era municipal, l'any 1931 passà a la xarxa d'escoles nacionals; en fou mestre Josep Coma i Serra des de la seva fundació, l'any 1929.

*169 Sobre l'Escola Moderna, vegeu, per ex., F. Ferrer i Guàrdia: *La escuela moderna*. Ed. Júcar, Madrid 1976. Sobre les escoles racionalistes, vegeu una petita síntesi a C. Lloret: *La lucha de los trabajadores y la transformación de la escuela*. Ed. Cedós, Barcelona 1977. Nosaltres bàsicament hem seguit les explicacions de Severino Campos, deixeble de Josep Alberola a València, format als Ateneus, l'Institut Carnot de París (durant la dictadura de Primo de Rivera) i la Universitat de Barcelona amb el Dr. Pericot a història i el Dr. García Cid a Biologia. Com la majoria dels mestres llibertaris, fou bàsicament un autodidacte a partir de la literatura social i els ateneus. Fou un dels mestres de l'escola racionalista de la Torrassa (enregistrament novembre 1982).

rals que poguessin millorar el coneixement dels problemes socials, activitats que anaven des de l'alfabetització (*170) fins a la discussió ideològica. Hi havia, doncs, una estreta relació entre el Sindicat, l'Ateneu i l'Escola. De fet, el ram tèxtil és el que pogué mantenir més escoles. El 70 % de les escoles racionalistes es trobaven a Catalunya i fou la comarca del Baix Llobregat la que es destacà en aquest camp; almenys tingueren escola Gavà, Martorell, Olesa, Monistrol (Bages), Cornellà i l'Hospitalet, que fou el centre de més vibració de tota la comarca per la forta incidència de la C.N.T.

L'any 1931, per iniciativa d'Enric Playán, el mestre Joan Roigé (*171) fundà l'Escola Moderna Ferrer i Guàrdia, al mateix local de la C.N.T., Francesc Macià, 11. Les dificultats, però, foren moltes; així, per exemple, a "Solidaridad Obrera" del 22 d'agost de 1932 manifesten una situació econòmica tan angoixant que el corresponsal del diari "demana solidaritat als companys de la C.N.T. i F.A.I. per tal d'evitar que els cavernícoles del poble es puguin donar el plaer de veure com l'escola desapareix". El 5 de juliol de 1934 fou clausurada per ordre governativa i Josep Xena fou jutjat per encobrir les activitats de la C.N.T. dins l'escola. La C.N.T. ja havia estat clausurada a conseqüència dels fets de desembre de 1933. Després d'un seguit d'assemblees de pares, l'escola fou novament autoritzada el 22 d'agost, i aconseguí d'ésser reconeguda pel Consell Local d'Ensenyament. Joan Roigé, a causa dels enfrontaments amb la direcció local, deixà l'Hospitalet i creà una nova escola a Esparreguera el 1932. L'escola Ferrer i Guàrdia fou regentada aleshores per Josep Xena, que havia treballat a l'escola d'Alaior (Menorca); multiplicà les activitats, especialment en les representacions escèniques com *Como palomas sin nido* (18 de setembre de 1934), *Los pequeños hombres* (4 de novembre de 1934), o *El deportado* (10 de març de 1935). L'escola tenia un centenar d'alumnes.

L'altra escola de l'Hospitalet fou l'Escola Moderna de la Torrassa, fundada l'any 1934 al carrer Mas, 52. Molt aviat el local es féu petit i el curs següent passaren al carrer Campalans, 3 (una fàbrica que havia deixat de funcionar). En començar la guerra civil es traslladaren en una finca de la Riera Blanca, núm. 23. Arribaren a tenir més de dos-cents cinquanta alumnes. L'escola girava a l'entorn de la família Ocaña. El pare, Antonio Ocaña, nascut l'any 1892 a Almeria, vingué a Barcelona l'any 1909, treballava a la construcció i fou un dels deportats a la Mola l'any 1920 amb Martí Barrera, Companys i Seguí. Durant la dictadura els Ocaña s'exiliaren a París. L'any 1928 Antonio

*170 Segons les dades que hem elaborat del cens del 1930, a l'Hospitalet el 42,5 % dels homes i el 54,1 % de les dones no sabien llegir ni escriure.

*171 Sobre Joan Roigé, vegeu nota 62, i Pere Foix: *Apòstols i mercaders*, ed. Nova Terra. Barcelona, 1976, pàgs. 27-36, i Pere Solà: *Educació i moviment llibertari a Catalunya (1901-1939)*, eds. 62, Barcelona 1980, pàgs. 146-148.

Ocaña assistí, com a delegat dels grups de París, al plenari clandestí celebrat a Barcelona, i a l'escola actuà sempre com a conseller de l'equip pedagògic. El fill gran, Francisco Ocaña (*172), n'era director, i les seves germanes Fraterna, Igualtat, Natura, Alba i Llibertat, juntament amb Vicenç Marcet i Vidal i Severino Campos, formaven la resta de l'equip pedagògic. Tots ells corresponen al que podríem anomenar mestres autodidactes propagandistes de la idea. En el cas de l'Escola Moderna de la Torrassa l'esforç pedagògic es manifestà en tots els camps. L'escola era coeducativa i donava especial importància a la gimnàstica, l'expressió corporal i la música. Setmanalment es feien sortides de coneixement de la natura i visites pedagògiques; el català era utilitzat com a segona llengua (vegeu annex "Treballs escolars de Mercè Garcia "Solidària" núm. 15).

Altres mestres racionalistes de l'Hospitalet que tingueren una especial incidència al C.E.N.U. foren: Josep Abella i Peset, Llorenç Vera i Luján i Ginés Alonso.

En aquest mateix sentit de renovació pedagògica durant la II República hi havia una escola Montessori i una Pestalozzi (*173).

Catalanisme i immigració: el cas de la Torrassa

El "fet català", s'anomeni "catalanisme" o "projecte nacional de Catalunya", no té cap sentit si no s'hi inclou el fenomen migratori. Parlar de Catalunya prescindint de les successives onades immigratòries que n'han anat conformant la realitat és falsejar la història. No es pot parlar, doncs, d'un projecte nacional que no tingui en compte i hagi assumit les aportacions culturals i ideològiques dels catalans vinguts de fora.

Si a començament de segle el fenomen immigratori era imperceptible —l'any 1900 només el 4,22 % de la població havia nascut fora de Catalunya—, al llarg d'aquests vuitanta anys la immigració ha estat un element clau per definir la Catalunya actual. Dues són les grans onades immigratòries, 1920-1930 i 1950-1975. Del 1920 al 1930 la població nascuda fora de Catalunya passà del 14 % al 20 %. L'any 1970 era ja el 41,7 %, i a partir del 1976 es produeix un canvi en aquest procés demogràfic que fa preveure un estancament de llarga durada.

*172 Francisco Ocaña i Sánchez signava molts articles amb el nom de Floreal, la qual cosa ha portat a algunes confusions. El petit dels Ocaña, Floreal, no se significà fins a l'exili a Mèxic, sense que pràcticament actués a l'escola. Pere Solà, ob. cit., pàgs. 156-190, a partir dels testimonis d'alumnes i sobretot de l'article publicat per Francisco Ocaña a "Tiempos Nuevos", octubre 1937, fa un resum de les idees pedagògiques de Floreal Ocaña.

*173 Deixem de banda altres escoles; n'hi havia 29, com l'estudi de la Sra. Rueda, Germanes Franciscanes, Purísima Concepción, Palacio de Cultura, Pompeia, Cervantes, Mare de Déu dels Desemparats i Coliseu Torrassenc.

Les xifres són realment impressionants, i obtindríem uns resultats més "reals" si ens limitàvem a la població adulta, ja que els fills dels immigrants d'aquesta última onada, estadísticament, són nats a Catalunya, però en la majoria dels casos les condicions suburbials de l'anomenada àrea metropolitana no n'han afavorit la integració lingüística i cultura. Això és molt clar en els estudis fets actualment sobre la relació "naturalesa dels habitants" i "població catalano-parlant" (*174). Però el fet és que si comparem els resultats obtinguts per M. Strubell en el que ell anomena "zona clarament desfavorable per a la integració lingüística" (Terrassa, Sabadell, Badalona, Sant Boi, el Prat, l'Hospitalet, Cornellà i Santa Coloma) corresponents a 1975, a l'estudi del padró de 1981 (*175) s'observa que lingüísticament s'ha avançat malgrat que el problema continua essent molt greu i, d'altra banda no reduïble solament a una qüestió lingüística sinó vinculat a una situació econòmica, infraestructural i política.

L'anàlisi del fenomen migratori i el catalanisme ha estat un dels elements constants d'estudi des dels anys trenta fins avui, amb posicions ben diverses, que comprenen des de la sorpresa que significà la primera allau migratòria i les posicions més o menys xovinistes, fins a les reformulacions dels anys seixanta i els estudis demogràfics i de comportament que des de la sociologia i l'antropologia s'han fet aquests últims anys. En aquest sentit, una síntesi de les successives interpretacions es pot veure a J. Termes *La immigració a Catalunya*, i a les seves conclusions palesa la importància de la llengua com a element clau per a la reconstrucció nacional de Catalunya (*176).

Analitzar el procés històric de l'Hospitalet com a mostra de la Catalunya de la immigració i de la Catalunya del treball ens pot evidenciar el protagonisme de la immigració en la història de Catalunya (*177).

Volem dir que, malgrat les condicions adverses sofertes al territori català durant el franquisme i actualment, a pesar de la situació de crisi econòmica i atur que colpeja especialment les àrees més castellano-parlants, el resultat no és pas apocalíptic tal com s'anunciava l'any 1979 en el manifest de "Els Marges" (*178), sinó que la situació ac-

*174 Vegeu M. Strubell: *Llengua i població a Catalunya*. Ed. La Magrana, Barcelona 1981, pàg. 132.

*175 *Dades estadístiques del Padró del 1981 dels municipis de la C.M.B.* Barcelona 1983.

*176 J. Termes: *Immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català*. Ed. Empúries. Barcelona 1984.

*177 Per entendre la importància i les contradiccions del fenomen migratori és imprescindible el llibre de C. Solé *Los inmigrantes en la sociedad y en la cultura catalanas*, ed. Península. Barcelona 1982.

*178 Vegeu J. Argenté i altres: *Una nació sense estat, un poble sense llengua?*, Els Marges, núm. 15, 1979.

tual ens mostra una nova realitat cultural en la mesura que la infraestructura la vagi afavorint (*179).

L'anàlisi de l'Hospitalet dels anys trenta, amb una població nascuda fora de Catalunya del 44,55 % i amb dos barris contraposats, Centre i Collblanc-la Torrassa, ens pot ser útil per aproximar-nos a la Catalunya actual. Val a dir que Collblanc-la Torrassa, a cavall entre Barcelona i l'Hospitalet, la zona més conflictiva de l'Hospitalet d'aleshores i mitificada durant molts anys, es troba avui en unes condicions ben diferents de les dels altres barris de la ciutat, formats en l'última onada immigratòria. Els murcians, almeriencs, xarnegos d'ahir, són avui els catalans "de sempre".

Ens limitem a fer una breu anàlisi del període republicà a partir del barri de Collblanc-la Torrassa, contraposat a l'Hospitalet Centre. Dos barris de característiques demogràfiques, culturals i polítiques no solament diferents, sinó fins i tot oposades, lligats urbanísticament pel barri de Santa Eulàlia, que d'alguna manera equilibra aquests dos pols oposats.

De l'anàlisi demogràfica (*180), el primer que sobta és la forta immigració de població nascuda a Barcelona: 13,6 % per a l'Hospitalet Centre, 18,3 % per a Santa Eulàlia i 23,3 % per a Collblanc-la Torrassa, s'explica pel fet d'ésser, almenys fins aquell moment, àrea d'expansió industrial. Que l'índex màxim sigui Collblanc-la Torrassa es deu al preu dels habitatges i a la proximitat a un altre centre industrial, Sants, sense cap discontinuïtat urbanística.

És interessant d'observar que la població vinguda del País Valencià era igualment repartida entre els tres nuclis de població (12,0 % a Centre, 11,2 % a Santa Eulàlia i 13,5 % a Collblanc-la Torrassa) i amb un establiment iniciat ja al final del segle XIX, la seva integració a la vida ciutadana sense formar cap *ghetto* o "gurugiisme" —com en deien aleshores (*181)— pel fet clau determinat per la unitat lingüística.

Els nascuts a l'Hospitalet i residents al barri de Centre eren el 35 %, mentre que a Collblanc-la Torrassa només representaven el 14,9 %, superats percentualment i en nombres absoluts per la població vinguda de Múrcia. És clar, doncs, que el nucli de població d'origen hospitalenc controlava, al barri de Centre, el moviment cultural "catalanista", mentre que a Collblanc-la Torrassa era el nucli d'origen murcià i almerienc, que representava el 26 % de la població del barri, el que més incidència tenia.

*179 En aquest sentit em semblen especialment importants les aportacions d'I. Riera i C. Riba sobre la comarca del Baix Llobregat (IV jornades d'estudi del Baix Llobregat —Cornellà 4-8 de juny de 1984).

*180 Vegeu pàgs. 12-20 d'aquest mateix estudi.

*181 Aquest mot "volia" significar l'estat salvatge o bàrbar dels indígenes de les colònies africanes; la llarga guerra "africanista" aportà aquest terme.

Aquesta composició demogràfica de Collblanc-la Torrassa ens fa concloure, primer, que era el nucli més poblat de la ciutat, amb el 56 % dels habitants l'any 1930 (21.185); segon, que el 52 % era població nascuda fora de Catalunya i que el nucli dirigent era el d'origen murcià i almerienc, i, finalment, que el barri era format absolutament per població immigrant cap a l'Hospitalet, ja que el 15 % de nascuts a l'Hospitalet corresponen pràcticament tots ells a la població infantil, i per tant són fills d'immigrants.

Això ens posa de manifest la falta d'arrelament que els habitants de Collblanc-la Torrassa havien de tenir, i més si tenim en compte que el barri es troba prop de 3 km del Centre, del barri tradicional, de població autòctona i on es prenen les decisions polítiques.

No ens ha de sorprendre, doncs, que l'autobús H-T (plaça d'Espanya-la Torrassa) fos conegut com "el correu de Múrcia". A més dels testimonis orals que ho recorden, tenim els testimonis escrits del periòdic local "Bandera" del 10 de gener de 1931, dirigit per Josep Janés i Olivé i editat a Collblanc, amb un reportatge força interessant sobre aquest tema, i també "L'Espill" de l'1 de novembre de 1935.

Un comportament cultural propi

Aquestes característiques demogràfiques de Collblanc-la Torrassa implicaren un comportament cultural propi, no gens comprès pels "hospitalencs d'ordre" ni per molts sectors del "catalanisme" que consideraven aquesta població com una veritable invasió portadora dels virus de tots els mals imaginables. Cal tenir en compte que la distància geogràfica entre l'Hospitalet-Centre i Collblanc-la Torrassa ho afavoria i que molts veïns del Centre mai no havien posat els peus en aquest nou barri, i, per tant, es prestava a les opinions més absurdes. Així, a tall d'exemple, els funcionaris de l'Ajuntament consideraven un càstig haver d'anar a treballar a la tinència d'alcaldia de Collblanc-la Torrassa (*182).

Evidentment, hi ha raons objectives que expliquen la conflictivitat del barri en aquella dècada, ja que el fort creixement demogràfic s'havia produït sense cap mena de planificació, i la manca més absoluta de mesures higièniques, sanitàries i urbanístiques implicava una duríssima concentració humana, molt més provocadora del que avui anomenem *stress* que no pas d'una possible integració cultural. L'especulació del sòl, l'abús en els lloguers, les condicions dels habitatges en els ara coneguts "passadissos", on hi havia el safareig i els serveis col·lectius i a banda i banda del passadís els denominats habitatges,

*182 Testimoni de Ramon Moral i Querol, aleshores funcionari de l'Ajuntament i que em comentà "casos concrets d'aquest càstig" (entrevista enregistrada al juliol de 1982).

de 30 m², formats per dues habitacions, el dormitori comú i la cuina-menjador (*183).

Problemes de salut pública gravíssims, inexistència de clavegueres, pous morts, aigües residuals, manca d'aigua potable, brutícia en els carrers... L'Hospitalet era el femer de Barcelona; les seves escombraries s'emmagatzemaven a menys de 500 metres de la plaça Espanyola —aleshores Màrtirs de Jaca—. Els casos de tifus i de pesta bubònica es repetien amb una certa freqüència. Aquestes condicions eren factors que potenciaven la revolta. El centre neuràlgic d'aquesta població era la plaça Espanyola. En els seus bars, com el Cafè Espanyol, can Cunill, o els locals de L'Univers, s'hi reunia la població i al voltant s'hi trobaven tots els centres polítics, des dels radicals fins a l'Ateneu Racionalista, passant pels federals i l'Esquerra.

Collblanc-la Torrassa forma una unitat urbanística (*184). El carrer Mas delimita el que és pròpiament Collblanc, que s'estén cap a la carretera de Madrid, anomenada de Collblanc, i la Torrassa, que s'estira des de la plaça dels Pirineus fins al Torrent Gornal. A causa de la mitologia existent sobre la Torrassa, molta gent, en preguntar-los actualment on viuen, defugen de dir la Torrassa i ens diuen Collblanc. Si aleshores el nom de la Torrassa generalitzava el barri, avui encara és el nom de Collblanc el que s'utilitza genèricament.

“La Torrassa”, la premsa i les successives interpretacions

Ja hem vist com la població de Collblanc-la Torrassa a la dècada del 1930 era un nucli de població amb característiques oposades a la població autòctona, representada per l'Hospitalet-Centre.

Ens limitarem a fer un repàs per la premsa i les situacions conflictives a fi de conèixer la visió que hom tenia del barri.

A “La Voz de l'Hospitalet” (núm. 16, 16 de març de 1929) hi ha un article titulat *Collblanc-Torrassa, el detritus de la ciudad*, on podem llegir coses com:

“...hay un foco de infección ciudadana que pasa del 30 %.

*183 Aquests “passadissos” són l'edificació típica del barri, i els promogué Ramon Puig Gairalt, arquitecte municipal, 1913-1937. Pretenien d'evitar l'excessiva densificació, essent com eren d'una sola planta, i de crear alhora un espai semipúblic entre l'habitatge i el carrer; però, de fet, l'especulació provocà en molts casos el barraquisme lineal. Ramon Puig Gairalt no era partidari de les cases-bloc, d'edificació vertical, que en aquells moments els partits socialdemòcrates europeus portaven a la pràctica a Viena, Berlín, Londres o París. Ell considerava que enfront de la crisi econòmica mundial els passadissos d'iniciativa privada eren una alternativa perquè oferien feina i promovien el cooperativisme en la construcció. Vegeu R. Puig Gairalt: *Són convenientes les construccions de barriades “blocks”?* Ponència al Congrés d'Arquitectes de Llengua Catalana. Barcelona 1932.

*184 Sobre la formació urbanística de Collblanc-la Torrassa, vegeu J. Roca C. i E. Díaz P.: *La Torrassa, un antecedent de barri-dormitori*, “L'Avenç”, juny 1980, pàgs. 62-69.

Este 30 % es el que estorba y perturba, desmoraliza, ultraja, ensucia, mancha i deshonra la ciudad...”

Com a mostra ens val també la carta d'octubre de 1931 (*185) signada per les entitats Cambra de la Propietat Urbana de l'Hospitalet, Gremi de líquids, ultramarins, barbers i carboners, sol·licitant a l'alcaldia una caserna de la guàrdia civil en aquests termes:

“En la ciudad de Hospitalet puede decirse que existen dos clases de ciudadanos: unos nacidos en ella y que habitan en su mayoría en el Centro de Hospitalet y que debido a su amor a la población es difícil y casi nunca producen ninguna clase de actos que tengan el menor síntoma de anormales, y otro contingente de la población de más de 20.000 habitantes que radican en Collblanc-Torrassa y que en su mayoría no son naturales de esta ciudad y casi podría decirse ni ciudadanos y que por la causa que fuere, sentimental, política o por pobreza o por espíritu de desobediencia, producen, mejor dicho, ya han producido actos, hechos, manifestaciones ilícitas y antipatrióticas... que podrían evitarse con la sola presencia de la guardia civil.”

Aquesta terminologia “no ciudadanos, antipatriotas...” va ser contestada per l'Ajuntament republicà i fins i tot es promogué un boicot contra els signants d'aquelles lletres, talment que es veieren obligats a repartir un pamflet entre la població del barri rectificant les seves paraules.

Semblantment, el mateix any, en una carta de queixa dels propietaris agraris per la manca de guardes rurals (*186), hi podem llegir:

“Por primera vez llamamos la atención del alcalde de Hospitalet los agricultores de la Riera Blanca para enterarle, si no lo está, de lo que está ocurriendo en dicho paraje.

Los que tenemos la desgracia de trabajar las tierras de este término nos vemos acosados por la plaga de ladrones que se apropian de nuestras cosechas sin reparar en los daños que nos causan a los que derramamos nuestros sudores para hacer crecer nuestras plantaciones.

Sin ningún escrúpulo nos tronchan y nos lo roban todo porque tienen el alma de verdugo... Desde hace tiempo la Riera Blanca es el campo de Agramante de los ladrones. No es miseria lo que corre por aquí, sino vicio y maldad... se ha acumulado tanto ladrón que hoy parece el gusano de la manzana...”

Durant aquests dos primers anys del període republicà, “el problema de la Torrassa” es limitava a un problema de seguretat ciutadana, sense cap altra anàlisi, i es resolía amb un cert sentiment solidari

*185 Arxiu *Correspondència del secretari*, 1931.

*186 Arxiu *Correspondència del secretari*, 1931. Aquesta carta no porta data, però per la problemàtica dels guardes rurals podem suposar que és del maig o el juny de 1931.

del municipi envers el barri, però les coses canviaren quan superà l'àmbit de l'Hospitalet cap al final del 1932.

Carles Sentís, aleshores d'Acció Catalana Republicana, publicà un seguit d'articles a la revista "Mirador", setmanari de literatura, art i política. Sota el títol de *Múrcia, exportadora d'homes* (*187), hi prenia la Torrassa com a exemple de la nova Múrcia, amb afirmacions com:

"... un perill que amenaça la comunitat... un gros perill dels més efectius que puguin amenaçar Barcelona... per ara com l'únic país civilitzat que veu amb indiferència els perills de diversos ordres que comporten les envestides immigratòries incontrolades i que contempla amb l'expressió d'esquizofrènic com cada dia minven les peculiars característiques racials, econòmiques, socials, morals..."

Com a exemple d'aquests perills hi parla del tracoma, que arribà a Barcelona amb el "transmiserià", tren, vaixell o autobús, i així mateix qualifica la Torrassa de camp de concentració d'immigrants. En altres articles, comentant la vida a la Torrassa, arriba a afirmar que "dels 22.000 habitants, 20.000 són murcians i només 1.000 catalans, i aquests van esporuguits, arrambats a les parets" (*188).

Aquests articles de Carles Sentís aixecaren la llebre i provocaren que la Casa de Múrcia organitzés un míting a la Torrassa (19 de febrer de 1933) contra l'hostilitat desencadenada. A partir d'aleshores trobem abundants articles sobre el barri, la immigració i els murcians. Per exemple a "La Humanitat" (setmana del 26 de gener al 2 de febrer de 1933) o a "L'Opinió" per les mateixes dates, hi ha un article que acaba preguntant-se: "és que Catalunya no té fronteres?". I l'expressió: "Hostes vingueren que de cada ens tragueren" la trobarem a partir d'ara tant a la premsa local com a la premsa de Barcelona.

El problema de la Torrassa es convertí en tema del dia en tots els periòdics, i es transformà la relació existent fins aleshores "immigració-delinquència" en "immigració-estrangers".

Participaren en la polèmica des de Rossell i Vilar, diputat d'E.R.C., que promovia teories "raciològiques" —com ell les definia—, molt d'acord amb els corrents feixistitzants de l'Europa dels anys trenta, almenys en l'afirmació permanent "el mestissatge és sempre pertorbador de la raça" (*189). També hi participà Rovira i

*187 Els articles de Carles Sentís a "Mirador" aparegueren entre el 8 de desembre de 1932 i el 2 de febrer de 1933.

*188 Aquestes xifres fantasioses de Carles Sentís corresponen a l'equivalència que aleshores es feia entre immigrant i murcià. Paco Candel ja fa temps que ho va explicar a *Els altres catalans*, eds. 62. Barcelona 1964.

*189 Potser l'obra més representativa és *La raça*. Llibreria Catalònia 1930. Sobre Pere Màrtir Rossell i Vilar vegeu "L'Avenç", abril 1984, Jordi Pujiula: *Rossell i Vilar i el racisme català*, pàgs. 17-18, i F. Artal a *ICTINEU. Diccionari de les Ciències de la societat als Països Catalans*, eds. 62, Barcelona 1979, pàgs. 419-420.

Virgili des de les planes de "Mirador", però fou J.A. Vandellós qui posà les bases per a l'anàlisi científica, és a dir, l'estudi del conjunt de components demogràfics. Participà en la polèmica parlant de la necessitat de mesures per facilitar l'assimilació i expressant que:

"la raça, de seguir les coses com fins ara, aviat no es podrà dir catalana" ("Mirador": 26 de gener de 1933).

Però la seva posició és absolutament oposada a Rossell i Vilar. Així, en *La immigració a Catalunya*, diu:

"Qui sap si els murcians ens convenen per la barreja de grups ètnics que és indispensable si volem que Catalunya continuï progressant..." (pàg. 199).

Si més no, s'haurien d'anàlitzar els seus conceptes de "raça" i "progrés". Sembla, però, que es tracta més d'una prevenció envers el moviment obrer que no pas d'una concepció racista.

Hi va haver un primer moment de discussió política sobre catalanisme i immigració, arran de l'Estatut, quan les Cases Regionals publicaren un manifest ("La Publicitat", 28 de juny de 1931) on plantejaven les seves pors a ser considerats ciutadans de segona categoria i la incomprensió del fet català, però durant els dos primers anys el problema es reduïa a l'equiparació "murciano-delinqüent" (és constant a la premsa l'expressió del lloc d'origen dels que omplien els espais de "successos").

Aquí a l'Hospitalet, els articles de Carles Sentís provocaren una immediata resposta de l'Ajuntament, a proposta, lògicament, de Lorenzo Escudero Lozano, del Partit Republicà Federal Independent, "l'apòstol dels murcians", com era anomenat popularment. De fet, demanaren una rectificació al setmanari "Mirador". Tots els periòdics de la ciutat en parlaren; així, "Fortitud", aleshores portaveu d'E.R.C., plantejà que l'Ajuntament prengués mesures contra el gravíssim atur forçós, i en aquest mateix sentit el Parlament de Catalunya aprovà una resolució (*190). Però fou "Llibertat", el periòdic d'Estat Lliure, el de més tiratge, que plantejà la qüestió en termes d'enfrontament amb la població de la Torrassa durant tot l'any 1933, afirmant que "l'Hospitalet és la més atacada per aquesta plaga virulenta...", i dient que era una amenaça que podia fer perdre:

"el nostre caràcter racial, el nostre etnicisme... contínuament de l'àrida i despiadada Múrcia... no fan res més que engruixir les files nombroses de mendicants, de lladres i a caprici de gent sense estranys que els fan cometre atemptats socials feréstecs... aquesta gent murciana en llur majoria... a més dels mals corporals que la misèria comporta porten un llevat d'indisciplina i de perversió" (15 d'agost de 1933).

*190 Vegeu A. Calvo i E. Vega: *Generalitat, partits polítics i immigració durant la segona República*. Quaderns d'alliberament 2/3, pàgs. 17-24. Ed. La Magrana, 1978. "Diari de Sessions", Parlament de Catalunya, 16 de març de 1933.

Cal recordar que s'havia produït la revolta de Fígols i la conca del Llobregat (20-27 de gener de 1932) i a Terrassa (14 de febrer), així com els fets de Casas Viejas o Barcelona, etc., pel gener de 1933, i que estem en plena fase del que García Oliver anomenà "gimnasia revolucionaria" i que aquest any la conflictivitat laboral arribà al màxim sostre de tot el període republicà. No és estrany, doncs, que a les portes de les eleccions generals del 1933 "Llibertat" afirmés que el barri de "La Torrassa no compta", ja que "s'ha convertit en uns arravals de la Múrcia misèrrima" (5 d'octubre de 1933).

I el mateix dia, amb el títol *De fora en vingueren...* diuen:

"Recorda't, català, que reps imposicions de gent forana i que inclús algun germà teu pateix gana perquè un estranger ocupa el teu lloc.

Català! Aquest lloc que a tu et pertany, l'ocupa un que t'és estrany, cal que el reivindiquis! Aquest estrany que et roba el pa dels teus fills de sang catalana, es lloga per preus baixos, és un mal productor, porta un llevat de pertorbació social, és la causa dels malastres que el proletariat sofreix.

I la revolta ha de venir... fa que ens aixequem amb un crit que ha de ser de venjança i de justícia".

Elements com "sang catalana-raça", "immigració-estranger" i "atur-crisi" ens evidencien la situació conflictiva d'aquells moments.

La proclamació del comunisme llibertari a l'Hospitalet, iniciat el 8 de desembre de 1933, paral·lelament a d'altres punts de la resta de l'Estat espanyol, s'inicià a l'Hospitalet Centre i tingué importància la primera nit a Santa Eulàlia, però es mantingué fins al dia 12 a Collblanc-la Torrassa.

Ja no es tractava de problemes d'ordre públic ni de desarrelament; ara es tractava de la simbiosi C.N.T.-F.A.I., que trobà a la Torrassa el centre neuràlgic d'aquest moviment revolucionari, es consolidà el mite Torrassa-Faisme, com posà de manifest "Llibertat" el 20 de desembre de 1933 sota el títol *La venjança catalana* (vegeu annex 16).

Si fins a la proclamació del comunisme llibertari parlar de la Torrassa era parlar de la marginació i de la "Murcia Chica", a partir d'aleshores l'enfrontament serà molt més greu, perquè es fa la identificació "F.A.I.-Immigració-la Torrassa".

Val a dir que popularment el mite s'ha mantingut fins avui, si bé ja en aquells moments s'alçaren algunes veus, i en aquest sentit fem ressaltar la del conservador Francesc Pujols en l'article *L'anarquia murciana* ("Las Noticias", 22 de desembre de 1933) (*191), on escriu:

*191 Reproduït per J.A. Vandellós a *La immigració a Catalunya*, Barcelona 1935, pàgs. 175-176.

“Està bé condicionar la immigració, però no s’ha d’oblidar que és per altres raons que les revoltes de la F.A.I. És un error creure que l’anarquia és murciana. Encara que avui a Catalunya els dirigents i els que componen aquests moviments antisocials contra la cultura i la civilització siguin en llur majoria forasters, cap català que tingui una mica de memòria no pot oblidar que la tradició d’aquestes convulsions anàrquiques és absolutament i netament catalana. No és la pobra i desgraciada Múrcia... la que inventà les famoses bombes de Barcelona... No és tampoc Múrcia la que inicià les tres famoses vagues generals... Barcelona, coneguda universalment per la ciutat de les bombes”.

A l’Hospitalet, a la sessió plenària de l’Ajuntament del 15 de desembre de 1933, quan es discutia aferrissadament el que havia passat, Lorenzo Escudero digué:

“A Collblanc-la Torrassa hi ha de bo i de dolent com a tot arreu i ja és hora que els murcians deixin de pagar els plats trencats de tot el que passa a l’Hospitalet.”

I recordà que:

“durant la Setmana Tràgica de 1909 no hi havia murcians a la Torrassa, i l’Hospitalet també es distingí” (*192).

Hem d’evidenciar que “popularment” els fets de la Torrassa foren entesos com un atac a Catalunya, a la Catalunya de l’E.R.C., enfrontada amb la C.N.T.-F.A.I. per mitjà de Dencàs i Badia, i així és com s’entenen les paraules de Buenaventura Durruti en el míting “pro-amnistia i contra la pena de mort” del 6 de gener de 1936 a la Torrassa:

“...fue la Esquerra quien creó esta Murcia catalana... ellos que nos persiguieron a sangre y fuego” (*193).

En realitat, el que es produí fou el xoc entre dues cultures, entre diferents maneres de viure, entre l’Hospitalet-Centre i el barri de Collblanc-la Torrassa, entre els catalans de soca-rel i els immigrants, anomenats despectivament “murcians”.

Aquest desconeixement cultural, el posava de manifest Josep Abella (*193 bis) a “Ideas” (14 de gener de 1937) acusant l’E.R.C. d’haver creat el mite:

*192 No tenim gaires referències sobre la Setmana Tràgica a l’Hospitalet; sabem, però, que el focus s’inicià en el barri de Santa Eulàlia i que pretengueren destituir l’alcalde i nomenar un comitè revolucionari. Hi ha alguna referència a M. Romeu M: *Fruits de l’exili-història de l’Hospitalet* (records i anècdotes). Text mecanografiat, Museu d’Història de l’Hospitalet.

*193 “Solidaridad Obrera”, 8 de gener de 1936.

*193 bis Josep Abella, militant de la C.N.T., formava part del Comitè d’Empresa de Vda. Trias i fills, empresa col·lectivitzada. Fou regidor de l’Ajuntament revolucionari fins que s’incorporà a files a l’abril de 1938. Pel gener de 1937, l’Ajuntament era dirigit exclusivament per la CNT, sota la presidència de Josep Xena.

“las campañas hidrofóbicas durante el reinado de la Esquerra... pretendieron inmortalizar a nuestra casi universal Torrassa, haciéndole creer a la gente que allí se vivía en pleno salvajismo, en orgía desenfrenada y en exceso libidinoso”.

Encara a la Guia Urbana de l'Hospitalet de l'any 1958 podem llegir:

“La Torrassa es otra de las barriadas que han tomado desmedido incremento, haciéndole perder su mala nota en su fama, nacida cuando allá por los años de la guerra sucedieron circunstancias poco felices, y el hampa, sin pretenderlo la barriada, tuvo domicilio ella” (pàg. 91) (*194).

Tanmateix, avui encara és utilitzat aquest mite de la Torrassa. Així, a la pel·lícula d'Antoni Ribas *La ciutat cremada*, en representar “una merienda fraternal” dels radicals a la muntanya pelada de Sant Ramon, un dels personatges, amb accent valencià, diu que ha vingut a peu des de “la Torrassa”; situats a l'any 1902, l'anècdota és del tot impossible, però exemplifica el mite desencadenat sobre el barri.

*194 *Guia Oficial de la ciudad de Hospitalet*. Ed. Duc. L'Hospitalet 1958.